

Samenvatting

In publicaties van Bovenkerk (2001) en Bovenkerk en Hogewind (2003) werd enkele jaren geleden een alarmerend beeld geschetst van de greep die georganiseerde criminele groeperingen op de hennepcultuur in Nederland zouden uitoefenen. Dit werd door de regering in 2004 vertaald in de zogenoemde 'Cannabisbrief', waarin een pakket van maatregelen werd aangekondigd om de bedrijfsmatige hennepcultuur te beteugelen. Als uitvloeisel daarvan is in Zuid-Nederland een pilotproject gestart, waarin met name de aanpak van de georganiseerde criminaliteit in relatie tot de wietcultuur centraal staat.

In het licht van deze pilot is gevraagd om een nader onderzoek naar de organisatie(s) achter de wietcultuur, en naar de mogelijkheden van (innovatieve) interventiestrategieën. Dit onderzoek is uitgevoerd door de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Universiteit van Tilburg, van juli 2006 tot en met maart 2007. Ten behoeve daarvan zijn de dossiers van negentien afgesloten (grootschalige) opsporingsonderzoeken geanalyseerd, en zestien interviews met bedrijfsmatige wietcultuur afdelers afgenomen. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met politiemensen en functionarissen van andere instanties die bij de aanpak van de wietcultuur betrokken zijn. Voorts werden cijfermatige gegevens bijeen gebracht, en is uiteenlopend schriftelijk materiaal verzameld en bestudeerd.

In de onderhavige studie zijn om te beginnen het productieproces en de organisatie van de wietcultuur onderzocht. Tevens is ingezoomd op de internationale dimensies en op het geweld in relatie tot de bedrijfsmatige en grootschalige wietcultuur. In de tweede plaats was de aanpak van de hennepcultuur een centraal thema. Daarbij is, met betrekking tot de politieregio's Brabant-Noord, Brabant Zuid-Oost, Limburg-Noord en Limburg-Zuid, nagegaan welke inspanningen op dit moment worden gepleegd, en tot welke resultaten deze vooralsnog hebben geleid.

Het productieproces

Het logistieke proces van de hennepcultuur en -handel omvat in principe een tiental stappen: toelevering van de kweekbenodigdheden; toelevering van stekken; opbouwen van kwekerijen; omleggen van de elektriciteit; opkweken van de planten; knippen van de toppen; drogen van de toppen; aanbieden bij een inkoper; verwijderen van het hennepafval en, tot slot, de verdere verhandeling van het product.

Een nadere analyse van het logistieke proces laat zien dat het sterk is 'gedemocratiseerd': velen beschikken over de noodzakelijke kennis en vaardigheden om wiet te kunnen telen. Ook vereist het proces voor het overgrote deel slechts materialen die ook voor tal van andere, legale, toepassingen kunnen worden benut. Enige uitzondering zijn wellicht de koolstoffilters die worden gebruikt om hennepgeuren te maskeren, waarvan men zich kan afvragen welke andere toepassingsmogelijkheden particulieren daarvoor, buiten de wietcultuur, nog hebben.

In het bijzonder blijken *growshops* het productieproces te faciliteren. Zij leveren normaliter alle legale kweekbenodigdheden en verstrekken ook adviezen aan de telers. Geen van deze activiteiten is op dit moment strafbaar. Er zijn echter ook de nodige malafide groeiwinkels, die de aspirant-telers desgewenst verwijzen naar 'stekkenboeren', inkopers van wiet en naar dienstverleners als elektriciens of 'hokkenbouwers'. Ook nemen zij afval uit de kwekerijen in. Een deel van de *growshops* gaat zelfs nog een stap verder, en levert ook de hennepstekken ter plaatse, terwijl tevens henneproducten worden ingekocht. Het is onmiskenbaar dat de drempel voor burgers om tot hennepsteelt over te gaan, door de activiteiten van de *growshops* sterk wordt verlaagd. Een nadere analyse wijst uit dat de overgrote meerderheid van de Zuid-Nederlandse *growshops* in de afgelopen vijf jaar op enigerlei wijze betrokken is (geweest) bij overtredingen van de Opiumwet.

De organisatie achter de wietteelt

In de organisatie van de bedrijfsmatige wietteelt kunnen hoofdzakelijk vier verschillende varianten worden onderscheiden. Om te beginnen zijn er zelfstandige telers, dat wil zeggen telers die voor eigen rekening en risico werken, die in hun eigen woning zo'n 100 tot 1.000 planten kweken. Zij maken ofwel gebruik van *growshops* om kweekbenodigdheden of hennepstekken te betrekken, of doen daarvoor een beroep op hun sociale netwerk. Datzelfde geldt voor eventuele ondersteuning bij de bouw van de kwekerijen of het illegaal aftappen van elektriciteit. De oogsten worden enerzijds rechtstreeks bij *coffeeshops* afgezet, maar anderzijds bij *growshops* of andere inkoopadressen aangeboden.

In de tweede plaats zijn meer grootschalig opererende zelfstandige telers actief in (gehuurde) bedrijfspanden, of bijvoorbeeld in stallen bij boerenbedrijven, waar zij kwekerijen met 1.000 planten of meer in bedrijf hebben.

Ten derde kunnen exploitanten worden onderscheiden die vijf tot tien plantages in woningen van anderen hebben geïnstalleerd. Deze kwekerijen worden vooral ingericht bij bekenden uit hun sociale netwerk. Van dwang bij de exploitatie van dergelijke kwekerijen is, uitzonderingen daargelaten, geen sprake. Vaak maken meerdere exploitanten gebruik van dezelfde 'hokkenbouwers', elektriciens en hennepknippers. Het zwaartepunt van de activiteiten van de exploitanten ligt op lokaal niveau. Zij kunnen, wanneer hun kennissenkring zich daartoe uitstrekt, echter ook bovenlokaal of aan de overzijde van de landsgrenzen kwekerijen inrichten. De exploitanten zijn doorgaans personen die eerst zelf de nodige ervaring hebben opgedaan met cannabisplantages, en daar ook de nodige verdiensten aan hebben overgehouden. Vervolgens worden zij door kennissen benaderd met de vraag of zij ook bij hen geen 'tuintje' kunnen inrichten.

Tot slot kunnen criminele samenwerkingsverbanden worden onderscheiden, die op grote schaal henneproducten inkopen, verwerken en

verhandelen, en die daarnaast vaak ook eigen grote kwekerijen in bedrijf hebben. Zij beschikken over één of meer *growshops*, of minder openlijke inkoopadressen, waar de oogsten van zelfstandige telers of exploitanten worden ingekocht. De aard en kwaliteit van het product spelen geen rol: de criminele samenwerkingsverbanden kopen zowel gedroogde cannabis van verschillende kwaliteit in, alsook ‘natte wiet’ of hele ongeknipte planten. De tussenproducten worden door deze groeperingen verder verwerkt. Het eindproduct wordt door hen merendeels geëxporteerd maar ook, al dan niet via tussenpersonen, in Nederland aan *coffeeshops* verkocht. De spilfiguren in deze criminele samenwerkingsverbanden beschikken over de nodige contacten in binnen- en buitenland om op grote schaal wiet te kunnen afzetten. Omzetten van 100 à 200 kilo per week zijn niet ongewoon. Daarmee worden in enkele jaren tijd, zo blijkt uit de strafrechtelijke financiële onderzoeken, soms tientallen miljoenen euro’s vergaard. In de regel hebben de hoofdpersonen uit deze samenwerkingsverbanden hun sporen in de zware misdaad reeds verdiend. Uit het onderzoek komen voorbeelden naar voren van koppelbazerij, de productie van synthetische drugs, en roofovervallen. Ook werden veroordelingen wegens moord en het schieten op politiemensen aangetroffen. De belangrijkste leden van deze criminele verbanden namen afschermingsmaatregelen die bijvoorbeeld ook bij de productie van en handel in harddrugs gebruikelijk zijn. Voorts schroomden zij niet zwaar geweld te gebruiken tegen ‘zakenpartners’ die op de één of andere manier in gebreke bleven. De criminele samenwerkingsverbanden spelen een belangrijke rol in de wereld achter de wietteelt. Niet omdat zij onder dwang mensen zouden bewegen om kwekerijen in hun woningen te plaatsen, maar omdat zij de zelfstandige telers en exploitanten, door hun toegang tot dealers in het buitenland, een ruime afzetmarkt bieden. Het is voor de wietelers vaak aanzienlijk eenvoudiger om de teeltopbrengst af te zetten bij deze inkopers dan om zelf met het product bij de *coffeeshops* te gaan leuren. Bovendien zijn *coffeeshops* alleen geïnteresseerd in cannabis van goede kwaliteit, terwijl de criminele samenwerkingsverbanden in principe alles inkopen.

Internationale dimensies

De cannabis die in Nederland wordt geproduceerd vindt voor een belangrijk deel zijn weg naar buitenlandse afnemers. Enerzijds bezoeken dagelijks vele drugstoeristen uit met name België, Duitsland en Frankrijk *coffeeshops* in Nederlandse grensgemeenten. Schattingen in diverse regio’s geven aan dat het om duizenden personen per dag gaat. Anderzijds ondernemen dagelijks waarschijnlijk tientallen drugskoeriers de reis van en naar Nederland. De hoeveelheden variëren van enkele honderden grammen tot tientallen kilo’s softdrugs. Enkele opsporingsonderzoeken met betrekking tot Duitsland maken duidelijk dat zij rijden in opdracht van kleine en middelgrote dealers in zowel grote als kleinere

steden in dat land. Hoewel regelmatig controleacties worden georganiseerd, onder andere door het Joint Hit Team, waarbij vrijwel altijd ook één of meer drugskoeriers worden onderschept, is de pakkans in het algemeen klein.

Een tweede internationale dimensie van de wietteelt is de Nederlandse betrokkenheid bij kwekerijen in het buitenland. Met name in België worden de laatste jaren steeds meer cannabisplantages aangetroffen. De vraag is dan ook of sprake is van een bewuste verschuiving van de teelt naar dat land. Op grond van het onderhavige onderzoek kon die veronderstelling niet worden bevestigd. Sommige geïnterviewde zelfstandige wiettelers verklaarden inderdaad dat België een aantrekkelijk land was, vanwege de geringere kans op ontdekking van de kwekerij. Een analyse van de werkwijze van exploitanten van wietkwekerijen en criminele samenwerkingsverbanden liet echter zien dat zij vooral uit opportunisme handelden: daar waar een geschikte locatie voorhanden was werd een plantage ingericht. Hierbij speelde wel een rol dat de sociale netwerken in met name het Nederlands-Belgische grensgebied in de afgelopen jaren steeds internationaler zijn geworden, onder meer omdat vele Nederlanders inmiddels een woning in België hebben gekocht. Daaronder bleken zich ook de nodige aspirant-wiettelers te bevinden.

Tot slot beperkt de hiervoor geschetste werkwijze van malafide *growshops* zich niet tot Nederlandse telers, maar zijn zij graag ook bereid buitenlandse klanten op dezelfde wijze van dienst te zijn. Regelmatig blijkt de inventaris van Belgische of Duitse kwekerijen dan ook in een Nederlandse groeiwinkel te zijn gekocht. Of de activiteiten van de *growshops* er ook toe leiden dat, vooral in het grensgebied, steeds meer Belgen of Duitsers ertoe overgaan wiet te telen, kon niet worden nagegaan.

Geweld in relatie tot de wietteelt

De conclusie van Bovenkerk en Hogewind (2003) dat, met name in de oude stadswijken van de grote steden, personen tot wietteelt zouden worden gedwongen, of tot doorgaan met kweken wanneer zij dat eigenlijk niet meer wilden, trok veel aandacht. Om die reden is het geweld in relatie tot de hennepeteelt nader onderzocht.

Om te beginnen kon de hiervoor vermelde conclusie met betrekking tot ‘verticaal geweld,’ dat wil zeggen van exploitanten tegen telers, sterk worden genuanceerd. Exploitanten vonden de thuishkwekers vrijwel altijd in hun sociale netwerk, waarin bovendien voldoende gegadigden voor een kwekerij te vinden waren. Slechts een enkele keer kon verticaal geweld worden aangetroffen, namelijk in een geval waarin een exploitant de kweker van diefstal van een deel van de planten verdacht.

‘Horizontaal geweld’, tussen criminele samenwerkingsverbanden onderling, vloeide met name voort uit zakelijke onenigheid, bijvoorbeeld over het niet nakomen van afspraken, of vanwege wanbetaling. De precieze oorzaak van deze conflicten kon niet altijd worden achterhaald.

Verreweg het meeste geweld rondom de wietteelt bleek voort te vloeien uit het leegstellen ('rippen') van kwekerijen. Cijfers over het aantal diefstallen uit kwekerijen zijn niet voorhanden, maar uit de interviews met telers kan worden opgemaakt dat het om een reëel risico gaat. Dieven die worden betrapt lopen de kans met zwaar geweld te worden geconfronteerd. Ook doen de bestolenen vaak pogingen om zelf de daders te achterhalen, waarbij bijvoorbeeld degenen die hand- en spandiensten hebben verleend, en dus wisten waar de kwekerij zich bevond en wanneer de planten oogstrijp zouden zijn, al snel als 'verdachte' in aanmerking komen.

De aanpak van de wietteelt

De aanpak van de wietteelt concentreert zich in Zuid-Nederland op dit moment vooral op de individuele hennepkwekerijen. In de politieregio's Brabant-Noord, Brabant Zuid-Oost, Limburg-Noord en Limburg-Zuid werden in 2005, volgens cijfers van de Dienst Nationale Recherche Informatie, 1.304 hennepkwekerijen opgerold. De vier regio's zelf komen uit op een totaal van 1.443, terwijl volgens de grootste energieleverancier in Zuid-Nederland 1.378 navorderingen in de desbetreffende politieregio's werden opgelegd. De verschillen in deze cijfers vloeien met name voort uit het ontbreken van een eenduidige definitie van het begrip 'hennepkwekerij'. De kwekerijen worden in verreweg de meeste gevallen (80 tot 90 procent) gevonden in woningen, en daarvan weer in overgrote meerderheid in huurhuizen.

In een deel van de (grotere) Zuid-Nederlandse gemeenten, en in het district Venraij van de politieregio Limburg-Noord ook op het platteland, wordt een integrale benadering toegepast, waarbij diverse instanties – de gemeente, de politie en het OM, de Belastingdienst, het UWV, woningbouwverenigingen, et cetera – samenwerken. Met name het risico op uitzetting uit de (huur)woning blijkt een afschrikwekkend effect te hebben. De geïnterviewde wiettelers beamen dat minder mensen bereid zijn een kwekerij in de woning te installeren, als gevolg hiervan. Of het aantal aangetroffen kwekerijen verandert, of dat verschuivingen naar andere locaties – bedrijfspanden, koopwoningen, het buitenland – optreden, kon nog niet worden vastgesteld. Hierbij moet worden aangetekend dat nog lang niet overal 'hennepconvenanten' zijn afgesloten.

Exploitanten van hennepkwekerijen, die vijf tot tien kwekerijen in bedrijf hebben, blijken sporadisch onderwerp van opsporingsonderzoek te worden. Enerzijds ontbreekt bij de politie vaak goed zicht op hun activiteiten. Anderzijds krijgen zij in de regel minder prioriteit in de opsporing omdat bijvoorbeeld zware geweldsdelicten, seriematige inbraken, of andere vormen van meer zichtbare criminaliteit, reeds de volledige aandacht van de rechediensten opeisen.

Tot slot worden ook in wisselende mate opsporingsonderzoeken naar criminele samenwerkingsverbanden verricht. In de politieregio's Brabant-Noord en Brabant Zuid-Oost werden in de afgelopen jaren diverse grote

en langdurige opsporingsonderzoeken uitgevoerd, op het niveau van de regionale recherche. Elders kregen deze groeperingen aandacht in meer kortstondige onderzoeken. In Zuid-Nederland als geheel is van systematische opsporingsdruk geen sprake. Een belangrijk probleem is bovendien het rendement van de opsporingsonderzoeken die wel worden uitgevoerd: de leden van criminele samenwerkingsverbanden die zich louter beperken tot de wietteelt krijgen vaak relatief lage straffen opgelegd. Zij kunnen de illegale activiteiten derhalve al snel weer oppakken, en doen dat doorgaans ook. De rekerchediensten proberen daarom zwaarder in te zetten op ontneming van het wederrechtelijk verkregen voordeel, maar de resultaten daarvan moeten nog worden afgewacht.

Aanknopingspunten voor interventies

- De integrale aanpak ten aanzien van individuele kwekerijen lijkt resultaten op te leveren, hoewel de exacte resultaten op dit moment nog niet duidelijk zijn. Deze aanpak richt zich grotendeels op de huistelers, die ofwel voor eigen rekening en risico werken, ofwel ruimtes ter beschikking hebben gesteld aan exploitanten. Aangenomen dat de marktvrage niet ingrijpend verandert, kan worden verwacht dat zich veranderingen gaan voordoen in de organisatie van de wietteelt. Denkbaar is dat er meer afscherming plaatsvindt en dat de teelt zich verplaatst naar veiliger oorden. Het is van het grootste belang dat zorgvuldig oog wordt gehouden op het mogelijke optreden van dergelijke effecten.
- *Growthops* hebben een belangrijk drempelverlagend effect op de wietteelt. De illegale activiteiten van sommige van deze shops moeten nadrukkelijker aan banden worden gelegd. Voorts verdient het aanbeveling om nader te onderzoeken of de verkoop van materialen die louter worden gebruikt om de kwekerij af te schermen, verboden kan worden.
- Exploitanten worden op dit moment amper onderwerp van opsporingsonderzoeken. Het verdient aanbeveling om de netwerken waarin deze exploitanten opereren nader in beeld te brengen, en vervolgens gerichte interventies te plegen in de vorm van kortlopende opsporingsonderzoeken of het ‘afpakken’ van luxegoederen op basis van artikel 420b Sr.
- Criminele samenwerkingsverbanden beschikken over ruime afzetmogelijkheden in binnen- en buitenland. Dit is een belangrijk kapitaal waarover betrekkelijk weinigen beschikken. Aan hun handelscontacten ontlenen zij in belangrijke mate hun positie in de wereld van de wietteelt. De strategie van de politie is er normaliter op gericht om via de aanpak van de teelt de lucratieve handel te bestrijden. Signalen met betrekking tot de schaarste van wiet en stijgende prijzen geven aan dat deze benadering waarschijnlijk niet zonder gevolgen is gebleven. Omgekeerd kan een gerichte aanpak van de handel en de export ook de

lucratieve teelt binnen de perken houden, met als bijkomend effect dat ook de sterkst georganiseerde criminele groeperingen achter de wietteelt, die thans nog op veel plaatsen betrekkelijk ongestoord hun gang kunnen gaan, worden getroffen. Criminele samenwerkingsverbanden kunnen worden gehinderd door inkoopadressen en grote kwekerijen die zij in bedrijf hebben te treffen. Daarnaast moeten deze groeperingen, ook in regio's waar dat thans niet gebeurt, systematischer tot onderwerp van opsporingsonderzoek worden gemaakt, waarbij ook financiële recherche cruciaal is.